

Târih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme), Tercüme ve Notlar Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, (ISBN: 978-605-4733-32-3), 166 s.

Bilindiği gibi Selçuklular devrinden günümüze ulaşan kaynak eser sayısı oldukça sınırlıdır. Bu dönemden günümüze ulaşan kaynaklardan biri de bilinmeyen bir müellif tarafından Farsça olarak kaleme alınan *Târih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)* isimli eserdir. Selçukluların tarih sahnesine çıkışıyla başlayan eser, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışına ve sonrasında Muharrem 765 (1363) yılına kadar, devrin kısa bir tarihini ihtiva etmektedir. Eserde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol istilâsı dönemindeki karmaşık tarihinin yanı sıra Karamanoğulları ve İlhanlılar tarihi ile ilgili de önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıca tarihî olayların akışı içerisinde Cengiz Han, Abbasî halifeleri ve Hârezmşâhlar ile ilgili bilgilere de eserde yer verilmiştir.

Eserin meçhul müellifi hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur. Gerek kullandığı dil gerekse hadiseleri ele alış tarzı, müellifin muhtemelen bir bürokrat olabileceği, ancak mühim bir mevki sahibi olamadığı kanaatini doğurmaktadır. Eserde Büyük Selçuklu sultanları, son Hârezmşâh hükümdarları ve Anadolu Selçuklu sultanlarından kısaca bahsedildikten sonra, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev devrinden itibaren hadiseler daha ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle Geyhatu'nun Anadolu umumî valiliği ve İlhanlı tahtına çıkmasından sonra Anadolu'ya yaptığı seferin bütün ayrıntılarıyla anlatılmış olması, eserin müellifinin XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve eserini aynı yüzyılın sonlarında kaleme almış olabileceğini düşündürmektedir. Asıl metin Gazan Han (1295-1304) devrinin hemen başlarında kesintiye uğramakta ve eser bundan sonra adeta tarihî bir takvim şeklinde 765/1363 yılına kadar gelmektedir. Esere muhtemelen sonradan başka biri tarafından eklenen ve yazmada yaklaşık iki sayfa tutan bu kısa takvim, asıl metinden bariz bir şekilde ayrılmaktadır. Bu durumda, eserin XIII. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı, muhtemelen XIV. yüzyıl ortalarında yaşayan başka bir müellif tarafından da başına kısa bir giriş, sonuna da iki sayfalık bir kronoloji ilave edilmek suretiyle hadiselerin 765/1363 yılına kadar getirildiği sonucuna ulaşmak mümkündür (bkz. Osman G. Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan (75. Doğum Yılı)*, ed. E. Uyumaz - A. Usta - M. Kesik - C. Piyadeoğlu, İstanbul 2013, s. 270).

Derin bir tarih algısından yoksun olduğu anlaşılan müellif, eserini Farsça tarih yazıcılığının olgunluk döneminde yazmış olmasına rağmen, hadiselerin anlatımında anekdot, hikâye ve rivayetler ile sathî kronolojik mülahazaların ötesine geçememiştir. Yine eserde, hiçbir Selçuklu

kaynağında yer almayan çok sayıda hatalı ve yanlış bilgiye rastlanmaktadır. Sultan Melikşâh'ın Konstantiniyye (İstanbul) seferi, Cengiz Han'ın Celâlu'd-dîn Hârezmşâh'a yenilmesi ve haraç vermeyi kabul ederek mutî olması bu hatalara örnek olarak gösterilebilir. Bu hataların XIII. yüzyıldan itibaren tedricen azaldığı görülür. Bu durum, muhtemelen müellifin eserinin ilk kısımlarını kaleme alırken, yazılı kaynakların yanında şifahî halk rivayetlerine ve efsanelere müracaat etmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, eser bilhassa İbn Bîbî ve Aksarâyî'nin suskun kaldığı bazı konularda, yer yer kısa ama önemli bilgiler ihtiva etmektedir (bkz. Özgüdenli, s. 271).

Müellifin, hadiselerin tarihini gün, ay ve yıl esasına göre dakik bir şekilde vermeye gayret etmesi dikkat çekicidir. Bu durum, müellifin günümüze ulaşmayan bazı tarihî takvimlerden de istifade ettiğini göstermektedir. Her hâlükârda müellif, eserinin ilk kısımları için ihtiyaç duyduğu malzemeyi toplamaya gayret etmiş, ancak hatalı bilgilerin çokluğuna bakılırsa güvenilir kaynaklara ulaşamamıştır. Bununla birlikte, eserde yer alan bu hatalı bilgiler, her ne kadar tarihî gerçeklerden uzak da olsa, araştırmacılara tarihî olaylarla ilgili o dönemde halk arasında dolaşan farklı rivayetler ve inanışları göstermesi açısından dikkate değerdir. Yine, eserin bir hükümdar veya devlet adamına sunulmamış olması da, müellifin eserini kaleme alırken daha bağımsız hareket etmesine imkân yaratmıştır. Bütün bu hususlar, dar hacmine ve ihtiva ettiği pek çok hatalı bilgiye rağmen, eseri özgün ve orijinal kılmaktadır (bkz. Özgüdenli, s. 271-272). Nitekim eserin mütercimleri de, *Selçuknâme* müellifinin, İbn Bîbî ve diğer Türkiye Selçuklu tarihi kaynaklarının çoğunun kronolojiyi atladığı yerlerde, birçok kez tutarlı bir şekilde tarih vermesinin eserin önemli özelliklerinden olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla burada tercümesini tanıtacağımız *Anonim Selçuknâme* olmadan, Anadolu Selçuklu tarihinin tam olarak aydınlatılamayacağını söyleyebiliriz.

Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner tarafından Türkçeye tercüme edilen *Târih-i Âl-i Selçuk* (*Anonim Selçuknâme*) adlı eser, Nâdire Celâlî tarafından *Târih-i Âl-i Selçuk der Anatoli* adıyla 1999 yılında Tahran'da yayınlanan edisyon kritiğinden istifade edilerek hazırlanmıştır. Eser; sunuş, metin tercümesi, notlar, kaynaklar ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Toplam 166 sayfadan oluşan eserin metin kısmı 7. sayfadan başlamaktadır. Tercümenin Sunuş bölümünde (s. 7-16); Sunuş, Eser Hakkında, *Selçuknâme*'nin Ortaya Çıkışı (eserin Osmanlı sarayından Fransız Millî Kütüphanesi'ne gidiş öyküsü), Eserin İçeriği, *Selçuknâme*'nin Önemi, Yapılan Tercüme ve Yazım Özellikleri adlı bölümler yer almaktadır. Bu kısımda ayrıca Yazma Nüshaya Sonradan Hazırlanan Kapak, Yazma Nüsha Orijinal Kapak, Yazma Nüsha İlk Sayfa ve Yazma Nüsha Son Sayfanın resimleri yer almaktadır.

Târih-i Âl-i Selçuk adlı eserin "Metin Tercümesi" kısmı elli dört sayfadan oluşmaktadır (s. 17-70) ve sağlam bir tercüme sahiptir. Müellifi bilinmeyen bu eser uzun zaman önce 1952 yılında Feridun Nâfiz Uzluk tarafından "*Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Feridun Nâfiz Uzluk'un sahip olduğu kısıtlı imkânlar ve o dönemde henüz eserin edisyon kritiğinin yapılmamış olmasından dolayı, tercümede görülen bazı yanlış isim ve kelime okumaları; eksik yerler ve yüklemeler; tarihlerin yanlış tespiti; atlanılan cümleler vb. hataların yanı

sıra, metnin dizgi ve baskısında göze çarpan eksiklikler de yeni tercümede aşılmıştır. Orijinal eserde yer alan bazı eksik yazılmış yerler ve verilmemiş yüklem, Nâdire Celâlî'nin hazırladığı edisyon kritikten istifade edilerek dipnotlarda giderilmeye çalışılmıştır.

Eserin bu yeni tercümesinde, Nâdire Celâlî'nin edisyon kritiğinde görülen başlıklar ile ilgili problemler de çözülmüştür. Mütercimlerimiz, yazma nüshada normal metne göre iri ve koyu yazıyla metin içinde verilen, Nâdire Celâlî'nin sıklıkla atladığı, Uzluk'un ise kısmen yer verdiği, aslında başlık olarak düzenlendiği anlaşılan ibareleri vererek bölüm başlıklarıyla ilgili problemi çözmüşlerdir.

“Notlar” bölümü (s. 71-138), eserin tercümesi ile hemen hemen aynı hacimde olup mütercimler tarafından çok özenli bir şekilde hazırlanmıştır. Eserin metnindeki eksik yerler, yüklem ilave edilmiş, Feridun Nâfiz Uzluk'un tercümesinde yer alan yanlış kelime ve isim okumaları ile yanlış tercüme edilmiş cümlelere işaret edilmiş ve bu hususlarla ilgili Celâlî'nin eklemelerine ve bunların Uzluk ile kıyaslanmasına dipnotlarda yer verilmiştir. Bunun yanı sıra önemli kişi ve olaylara da dipnotlarda değinilmiştir. Ayrıca eserde yer alan anakronizm ve yanlış tarih verme gibi problemler belirtilerek bu hususlara açıklık getirilmiştir. Söz konusu problemleri çözebilmek için, eserin Nâdire Celâlî neşrinin yanı sıra dönemin ana kaynakları ve ilgili araştırmalar kullanılmıştır. Yine notlar bölümünde, Arapça dinî ibarelerin Türkçe karşılıkları da belirtilmiştir. Edisyon metninde yer alan *taraf* olarak okunabilecek bir ibarenin *tavk* şeklinde okunması gibi bazı hatalara da yer verilmiştir. Eserde geçen olaylar, dipnotlarda dönemin diğer ana kaynakları ve araştırma eserleriyle karşılaştırılarak ele alınmıştır. Olayların geçtiği tarihî mekânların yerleri dipnotlarda açıklanmıştır. Asıl metinde yer alan hatalı günler (mesela olayın Cuma değil de Salı gününe denk gelmesi gibi) de belirtilmiştir. Bazen asıl metinde ve edisyon metninde olmayan başlık, mütercimler tarafından konuya uygun olması açısından tercüme eklenmiş ve bu durum dipnotlarda belirtilmiştir.

Eserin “Kaynaklar” bölümünde (s. 139-144) tercüme hazırlanırken istifade edilen dönemin ana kaynakları ve araştırma eserlerin künyelerine yer verilmektedir.

Eserin “Dizin” bölümü (s. 145-166), Feridun Nâfiz Uzluk'un tercümesinde yer alan dizine göre çok daha kapsamlıdır. Feridun Nâfiz Uzluk'un dizininde sadece kişi adları ve yer adları yer almakta iken, elimizdeki çalışmada kişi ve yer adlarının dışında çetr, devât, gâşiye, divît, hilat gibi bazı hükümdarlık ve vezirlik alametleri; sikke, dirhem ve dinâr gibi para birimleri; Hilâfet, Niyâbet-i Saltanat, Emîr-i Beglerbeg, Emîr-i Sevâhil, Emîr-i Camedâr, Emîr-i Ceys, Emîr-i Hâcib, Hazineci, Müstevfî, Pervâne Naibi, Pervânelik, Nâib, Reîs, Sâhib-i Dîvân, Sâhib-i Etrak, Müşrif, Ehl-i Hibre, Horasan Emîri, İğdiş Baş, Saka, Saray-ı Hâs Üstadı, Şihne, Cândâr, Çaşnigir, Şikâri, Şirgîr ve Yûzî gibi bazı devlet makam ve mevkileri; Harâc, müsâdere, iktâ ve kışlak, nakab, yargu, yarlıg, gûy u çevgân gibi devlet, maliye ve askeriyeyi ilgilendiren bazı terim ve tabirler; bunların yanında doğan kuşu gibi bazı hayvan isimleri, hutbe, yedi Mushaf (Kuran-ı Kerim) gibi bazı özel anlamı olan tabirler de yer almaktadır. Dolayısıyla bu yeni tercümede, eserin daha kapsamlı bir dizininin hazırlanmış olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla söz konusu yeni tercümenin her kademedan araştırmacılar için daha kullanışlı bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Büyük imkânsızlıklar içerisinde hazırlanan Feridun Nâfiz Uzluk tercümesinde orijinal metne yer verilmiş iken, yeni tercümede orijinal metne yer verilmemiş olmasını eserin bir noksanlığı olarak telakki edebiliriz. Ayrıca eserin edisyon kritik neşrinde bir dîvânî istilâhlar sözlüğü ile dört sayfalık bir lugatçeye yer verilmişken, tanıttığımız tercümede herhangi bir lugatçeye yer verilmemiş olmasını da çalışmanın diğer bir eksikliği olarak değerlendirmek mümkündür. Bunlara ilave olarak Türk tarihinin önemli bir safhasını ele alan böyle önemli bir eserin tercümesine Selçuklu, Memlûk, İlhanlı ve Hârezmşâh devletlerini ihtiva eden birer harita ilave edilmesi de yerinde olurdu. Bu tür küçük eksikliklere rağmen, böyle önemli bir kaynağın Türkçeye yeniden tercüme edilerek okuyucuyla buluşmasının Selçuklu tarihi araştırmalarına önemli bir katkı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Dolayısıyla eserin mütercimleri Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner, teşekkürü hak etmektedir.

Umut KANSOY*

---

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Doktora Öğrencisi, (İstanbul).